

Essay

Det begyndte med Chr. L. – min egen
teaterhistorie

En fortælling om at være i familie med Dramaturgi

*Chr. L. går i Den Gamle By med Johanna og Marie.
Foto: Silvia Hagberg*

Det begyndte med Chr. L. – min egen teaterhistorie

En fortælling om at være i familie med Dramaturgi

Af Marie C. Ludvigsen

Min far, Christian Ludvigsen (Chr. L.), har i bogstavelig forstand flasket mig op med dramaturgi. Det begyndte allerede under min fødsel. Min far, som var på forkant med tiden, var med til fødslen en iskold vinternat i 1964 på Karolinska Sjukhuset i Stockholm. Min svenske mor, *Silvia Hagberg*, havde veer hele natten. Far havde ikke lært noget om åndedrætsøvelser, så for at hjælpe hende, havde han med sin usædvanlige påhidsomhed medbragt *Henrik Ibsens* samlede værker. Han nåede at læse tre af Ibsens dramaer højt for mor, inden han selv blev for træt og lagde sig til at sove på fødebriksen, som stod klar i rummet. I samme øjeblik han lagde sig dér, startede presseveerne og jeg blev født en tidlig vintermorgen d. 22. dec. 1964, medens sneen dalede hvid. I en lejlighed i nærheden på Odenplan ventede min mormor og morfar spændt sammen med min 4 år ældre storesøster, Johanna.

Er det usædvanligt?

Det, der ikke er usædvanligt, er, at dramaturgi sniger sig ind i ens liv, når man lever sammen med en dramaturg, – enten en ansat eller studerende på Dramaturgi, en færdiguddannet eller en arbejdede dramaturg. Det at være dramaturg er ikke kun en profession. Det er en interesse, der præger hele ens liv og samliv med andre mennesker. Det er denne fortællings perspektiv.

At møde det fremmede

På mange måder bliver 1964 et begivenhedsrigt år. Sent om aftenen d. 22. juli 1964 banker det på døren i Christian og Silvias 1½ værelses lejlighed i Vangede. Udenfor står en fremmed mand i mørket. Han har helt sort

hår, er italiener og snakker norsk. De kender ikke hinanden. Han præsenterer sig som *Eugenio Barba*. Hvad de endnu ikke ved er, at dette usædvanlige møde kommer til at blive usædvanligt betydningsfuldt for alle parter, og senere af stor betydning for Institut for Dramaturgi, *Odin Teatret* og for teaterhistorien i Danmark og i hele verden.

Silvia og Christian har den aften allerede besøgt af den svenske poet, *Stig Carlsson*, som har en lystyacht og tilbyder at hyre Eugenio som messedreng. Men far møder den fremmede åbent og lyttende:

En teatertoset italiener, der snakkede (næsten) norsk og havde vilde planer om et teatertidsskrift og et helt nyt teater. Det var klart at han var noget særligt, der interesserede sig for videreudvikling af skuespillerens kunst, som noget andet og mere end reproduktion af en forfattertekst. (Ludvigsen 1997:32).

Far tager efter besøget kontakt til Eugenio Barba og hans helt nystartede Odin Teater i Norge, og inviterer dem til Danmark i 1965, hvor han har arrangeret en turné. De spiller bl.a. i Århus deres første forestilling *Onitofilene* og bor hjemme hos os. Far har en afgørende betydning for, at Odin Teatret flytter til Holstebro året efter. Han bliver en meget betydningsfuld bagmand for Odin Teatret på mange måder gennem årene; både som dramaturg, bestyrelsesformand og ikke mindst fordi det lykkes ham at skabe Odin Teater en sikker økonomisk base. Han får gennem sine kontakter i Kulturministeriet i 1969 skræddersyet en ny §30, stk. 2 i 1970-loven: ”Der kan endvidere ydes tilskud

Chr. L. 40 års fødselsdag med Johanna og Marie, 1970. Foto: Silvia Hagberg

til eksperimenterende virksomhed inden for teateruddannelse og – forskning”, også kaldet Odin-Teater-loven (Ludvigsen 1997:36). Odin Teatret kan med den lov opnå det dengang helt usædvanlige at få økonomisk støtte, som *et nordisk teaterlaboratorium*, der kan eksperimentere og fordybe sig over længere tid uden at være forpligtet på et repertoire med et bestemt antal forestillinger om året.

Livet igennem har Eugenio, Odin Teatret, far og mor en vigtig forbindelse. Eugenio beskriver far som en klog og synsk rådgiver i sin sidste mail til far i jan. 2019. Far beskriver deres forhold som ”gamle venner” – en slags familieband.

Eugenios tale til fars 60-års fødselsdag er et eksempel på dette:

Kun de, som har oplevet på sin egen krop, at man ingenting er, og at man ingenting har, ved, hvad det betyder at komme til et sted, hvor et menneske åbner sin dør, og ikke bare sin dør, men hele sig selv og lytter til dig. (Ludvigsen 1997:115-116).

Dramaturgi – praktisk teaterarbejde

Institut for Dramaturgi starter som et enkelt fag ”teatrets teori og praksis” på Århus

Universitet ved *Sven Møller Kristensen* i 1959. Grundidéen er at supplere de mere teater-teoretiske fag med praktisk teaterarbejde, inspireret efter anglosaksisk model ”a dramatic workshop” med vægt på praktisk udøvelse (Ludvigsen 1998:28). Tage Hind bliver ansat som lektor 3 år ad gangen med et fag, der hedder ”Universitetets Teaterværksted”. Denne oprindelige tanke at skabe forbindelse mellem universitets teori og teaterpraksis viser sig senere at blive epokegørende for det senere Institut for Dramaturgi og for teatermiljøet i Århus.

I 1964 får far forskningsstipendiat ved Århus Universitet, hvor han underviser bl.a. i teaterhistorie og skriver bogen *Moderne teaterproblemer* (Ludvigsen 1964). Silvia afslutter sin fil. kand.-eksamen i teaterhistorie fra Stockholms Universitet. De køber en billig og børnevenlig villa i Langelandsgade 35a og hele den lille familie flytter til Århus. Chr. L. og Silvia forsætter her deres livslange parløb inden for teaterverdenen. I Århus bliver de tilsammen en teaterinstitution.

I 1969 bliver de enkelte teaterfag til et bifag. Sven Møller Christensen og *Tage Hind* flytter til København, så far er alene tilbage. Samme år får Dramaturgi de første egne lokaler i skolestuen i Den Gamle By i 1969. Det er gennem fars tidligere medstuderende *Henrik Nyrop-Christensen*, som er museumsinspektør for Helsingør Teater i Den Gamle By. Når man skal fungere som dramaturg er det afgørende vigtigt at have et netværk, hvor man kan hjælpe hinanden med kontakter, lokaler mv.

Henrik er en lille munter velklædt herre som ryger cigar. Vi piger kalder ham for onkel Nyrop. Vi føler os hjemme i Den Gamle By, som ligger lige på den anden side af gaden fra villaen på hjørnet, hvor vi bor. Med næserne klistret til de små ruder, og de små barnefødder balancerende på kanten af soklen af marksten på det rødmaledede bindingsværk kikker Johanna og jeg ofte ind i Skolestuen i Den Gamle By. Vi ser vore forældre undervise de første få studerende, som f.eks. *John Andreassen*, *Kirsten Thonsgaard*,

Bent Blindbæk m.fl. Vi venter spændt på, at de bliver færdige, så vi kan komme ind i skolestuen og lege rigtig skole.

Mor Silvia får vores store stærke Berner Sennenhund, Bamse, til at transportere hendes lysbilleder til undervisning enten i sadeltasker eller i en lille trækvogn over bakken på Møllevejen frem og tilbage mellem Langelandsgade og Skolestuen.

I villaen i Langelandsgade i tresserne foregår al administration. Da far ikke har nogen sekretær, så klarer han det meste selv til det lille, men hurtigt voksende fag, Dramaturgi, samtidig med at han sikrer Odin Teatret status som teaterlaboratorium og alt mulig andet, som han har fingre i. Vi to døtre kan døgnet rundt høre fars skrivemaskine klapre fra hans kontor i det grønne værelse på 1. sal, hvor han sidder og skriver på lyserødt papir. På trapperne uden for det grønne værelse leger vi to døtre Berner Sennenhunde fra Schweiz, som bestiger bjerge.

For os børn er der ikke noget usædvanligt i, at de unge studerende, den usædvanlige norsktalende italiener, den cigarduftende onkel Nyrop, forfattere, instruktører, skuespillere, forskellige nationaliteter som samer, polakker, afrikanere m. fl. og mange andre finurlige figurer dagligt kommer og går som det mest naturlige i barndomshjemmet i Langelandsgade 35 a. Sådan bliver det ved i årtier. Man kan altid komme og få ”lite te” hos far og mor. Fag, fagfæller og familie smelter sammen i et fællesskab. Far bliver en slags faglig faderfigur og de første studerende bliver en slags faglige fætre og kusiner for os piger, sammen med alle de andre beslægtede familiefagfæller, som f.eks. Eugenio Barba, der forbliver i vores liv livet ud.

Måske egnet teaterlokale

I weekendturene i familiens skød kørte vi rundt i den lysegrå Citroën 2 cv, far iført sin lange klassiske Colombo-cottoncoat og børn og Bamse på bagsædet. Vi var på udflugter for at se på ”måske” egnede teaterlokaler. Der stod vi så i forskellige baggårde og

kikkede ind ad vinduerne eller var i øde faldefærdige ko- og svinestalde, nedlagte papir- og chokoladefabrikker, ridehuse, kaserne mv. Far fægtede med armene, medens han visionært forestillede sig teaterlokalet. Det helt afgørende var, om der var piller i vejen eller ej for det fleksible teaterlokale. Det var på sådan en søndagsudflugt, at vi første gang stiftede bekendtskab med den gamle direktørvilla i Willemoesgade på Trøjborg med en gammel garage - tidligere hestestald - som så blev indrettet som et neutralt teaterlokale - et sort rum - black box theater.

I 1973 lykkedes det endelig for far, at Institut for Dramaturgi bliver et eget selvstændigt institut med hovedfag. I den forbindelse flytter instituttet til villaen på Trøjborg med helt egen teatersal. Det er banebrydende, for Dramaturgi er det første universitet i Norden, som har et eget praktisk teaterlokale og har praktisk teaterarbejde som en del af eksamensordningen. For far er det en drøm, der går i opfyldelse: at have et dramaturgisk universitetsstudie med praksiselementer, så der kan bygges bro mellem teori og praksis. Den tætte forbindelse mellem Odin Teatret og Institut for Dramaturgi gennem årene er et enestående eksempel på broen mellem teori og praksis.

At leve som dramaturg

Dramaturger møder jeg i alle mulige sammenhænge, og ikke to har ens job. Man skal have mange forskellige slags kompetencer for at overleve som dramaturg, og det er en stor styrke at kunne agere og fungere i både den akademiske og den praktiske teaterverden. Det kræver en usædvanlig påhitsomhed at leve og overleve som dramaturg. Den påhitsomhed havde far.

Jeg har i mit barndomshjem hørt om en skaldet sangerinde og en eller anden Godot - hvem det så end er? Men det er først langt senere gået op for mig, at far allerede som helt ung i begyndelsen af 1950'erne havde fornemmelse for det usædvanlige f.eks.

Samuel Beckett. Han prøveoversatte Becketts gennembrudsroman *Molloy* fra 1951 allerede som 21-årig. Skuespillet *En attendant Godot* havde premiere i Paris i 1953 og allerede i 1954, som 24-årig, oversætter han *Vi venter på Godot* til dansk, selvom han som matematisk student ikke rigtig kunne fransk - hvor absurd kan det være? Han opdagede, at han havde et særligt talent for den særlige kunstneriske praksis at forme mundrette replikker. Far var på det her tidspunkt stadig studerende på Litteraturhistorie på Københavns Universitet. Som en rigtig dramaturg fik han med stort besvær *Vi venter på Godot* lanceret i Danmark, og han fik arrangeret, at stykket fik urpremiere på Århus Teater i 1956. Det lykkedes ham også senere at få *Vi venter på Godot* udgivet i bogform på det lille progressive forlag, Arena, da Gyldendal ikke var interesseret (Beckett 1963). Far introducerede det absurde teater i Danmark.

Det er først i 1973, som 43-årig, at far får fast fuldtidsarbejde på Dramaturgi. Indtil da er hans usædvanlige påhitsomhed for at overleve som en slags "dramaturg". Far er faget. Han er en pionér i at oversætte; han oversætter 40 skuespil og får en del af dem spillet bl.a. på Studenterscenen, som stor set er den eneste scene for moderne dramatik på det tidspunkt. Han er med til at starte Fiolteatret som en lille intimscene, hvor moderne dramatik kan spilles. Han er kulturskribent for Jyllands-Posten og skriver hundredevis af anmeldelser, kronikker og artikler om teater i Europa. Han underviser og forsker på universitet og han skriver og redigerer bøger. Han er dramaturgisk konsulent på Århus Teater, for Odin Teatret og for forlaget Arena. Han sidder i bestyrelser, bl. a. i Dramatikernes forbund, hvor han arbejder for ordentlige forhold for dramatikere.

Far har en usædvanlig god sans for, når der er noget usædvanligt særligt og kombineret med hans flair for administration, og hans kontakter, så har han været en dramaturgisk foregangsmand, der har lykkedes med at få egne

*Marie og Silvia redigerer denne artikel, aug. 2019.
Foto: Johanna Ludvigsen.*

Far og Eugenio Barba - de ved begge, at det er sidste gang, de ses, d. 2/12 2018. Foto: Marie Ludvigsen.

og andres drømme til at blive til virkelighed.

Min egen teaterhistorie

Jeg begynder selv som meget ung i 1981 at lave teater i Århus. Mine faglige fætre, de tidligere studerende på Dramaturgi, Bent Blindbæk og Klaus Kjeldsen har startet Århus Teater Akademi i 1979, hvor de hyrer verdens bedste teaterpædagoger ind, som undervisere. Jeg starter på et længere kursus i folkelige teaterformer med den engelske underviser *Jon Paul Cook*. Efter kurset starter vi teatergruppen Komedie Kompaniet. Vi laver selv en forestilling *Holger Danske 2*. Vi låner Fiolteatrets bil og turnerer i sommeren 1983 rundt og spiller 60 forestillinger på gader og stræder til havnefester og byfester rundt omkring i det danske land. Ifølge bogen *Et andet teaterliv fra 1984*, så er der på det tidspunkt ca. 50 teatergrupper i Århus. Grupperne kalder sig alternativt teater, og er græsrodsteater. De har det til fælles, at de træner og eksperimenterer med teater og selv laver deres forestillinger. Jon Paul Cook skriver i bogen:

Institut for Dramaturgi ved universitetet er sandsynligvis den udløsende faktor for den hastige vækst

af teatergrupper i Århus. Tidligere studerende er de ansvarlige bagmænd for mange af byens teaterprojekter. (Andersen 1984-88:105).

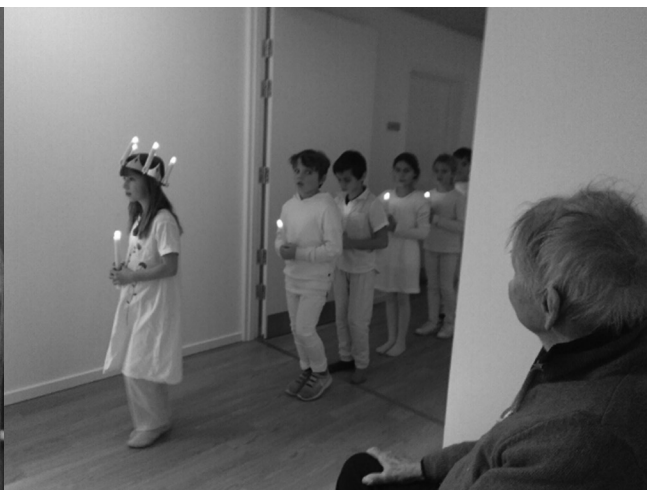
Mange af disse teatergrupper har også kontakt med mine forældre og bruger dem dels som rådgivere, og dels til at være med i deres bestyrelser mv. Når jeg gennem årtierne har været ude og se alternativt teater sammen med mine forældre, så er der altid sat to særlige stole frem til dem som publikum, så de kunne sidde og se godt.

Det var specielt at være i det samme miljø, som mine forældre. Jeg er et æble, som ikke er faldet så langt fra stammen. Jeg er uddannet akademiker og jeg har arbejdet som lektor i VIA UC i 15 år på en pædagoguddannelse, hvor forbindelsen mellem teori og praksis også er altafgørende. I dag er jeg leder på Århus Friskole, hvor jeg selv gik som barn. I 1978 lavede Odin Teatret og Århus Friskole et optog sammen gennem byen. Det var mine forældre, som havde skabt kontakt mellem parterne. Den dag i dag går jeg med Århus Friskole stadig optog gennem byen med børn på stylder.

Nogle af de bedste kompetencer, som jeg har som lærer og leder, er fra min tid som

*Friskolebørn besøger skolelederens døende far på hans værelse på hospice, d. 14/12 2018.
Foto: Johanna Ludvigsen*

Chr. L. ser på Århus Friskoles Luciaoptog på hospice, d. 14/12 2018. Foto: Marie Ludvigsen.

gadegøgler. Jeg kan bruge min stemme og hele mit kropssprog, så jeg fanger og fastholder alles opmærksomhed. Det har jeg fra tiden som gadegøgler, da jeg skulle kunne fange de forbipasserendes opmærksomhed og få dem til at stoppe op. Når teknikken kludrer, så er det altid godt at kunne kløvne kluderet ud.

Slutspil

Den sidste teaterforestilling, far så, var en gæsteoptræden med Teatret Møllen på Gruppe 38 i Aarhus, som i sept. 2018 spillede *Tre gamle mænd der ikke ville dø*. Jeg havde købt 4 billetter et halvt år forinden. Jeg viste ikke, om mor og far ville være i live i september, men jeg tog chancen. Da vi nærmede os, viste det sig – held i uheld – at jeg selv var på lejrskole den dag og ikke kunne komme med mor og far i teatret. Det irriterede først far, men så fik han den usædvanligt gode idé at invitere sin svømmeven og sin afterswim-ven med. På den måde fik han arrangeret, at de var tre gamle mænd, der ikke ville dø, der tog i teatret og tog mor i kørestol og så *Tre gamle mænd der ikke ville dø*. Denne iscenesættelse morede far umådeligt, indtil han døde 4 måneder senere.

Far blev erklæret terminal d. 22. okt. 2018. De første uger gik han rundt og mumlede: "Det er lidt uvirkeligt." Men han kunne godt mærke det. En dag kom han hjem fra sin sædvanlige daglige tur med rollatoren til Brugsen på Vesterbro Torv, og så sagde han med et glimt i øjet: "Det var sidste gang, jeg gik i Brugsen, så jeg købte lige lidt ekstra ind".

Som dagene gik, blev han mere og mere træt og sagde han: "Nu ved jeg, hvad det vil sige at være mæt af dage." Den sidste kolde decembernat i Langelandsgade 35 a lå han i sengen med dynen trukket godt op og sagde: "Jeg glæder mig til at komme på hospice, så kan jeg slappe af". Og så slap han alt: alle de lyserøde breve, bøger, oversættelser, teatertekster mv. fra et langt produktivt liv og hele familie-fag-fællesskabet i Langelandsgade 35a var fra den ene dag til den anden blot en saga.

Jeg havde tre måneder tidligere arrangeret, at 4. klasse på Århus Friskole skulle gå Luciaoptog på Hospice Søholm. På det tidspunkt vidste jeg ikke, at far ville være indlagt på det hospice på det tidspunkt, og at jeg selv ville være pårørende. Det var fantastisk at opleve friskolebørnenes smukke Luciaoptog, som pårørende. Først da

gik det op for mig, hvor betydningsfuldt det er, at friskolens børn går Luciaoptog på hospice. Det betyder meget med små smukke øjeblikke, når man er på hospice - syngende børn i hvidt tøj med lys er jo næsten som en lille engleskare, der kommer forbi – meget rørende. Jeg spurgte far, om friskolebørnene måtte komme ind og hilse på ham og se et værelse på hospice. ”Ja, selvfølgelig må du vise din døende far frem”, sagde han med et glimt i øjet og skyndte sig op i sengen, så han kunne se rigtig døende ud, når de kom ind.

Med sin usædvanlige sans for dramaturgi så iscenesatte far også sin sidste tid på hospice med små absurde og humoristiske indslag. Han syntes, at det var sjovt, at han kunne være med til at iscenesætte sin sidste tid og have en finger med i spillet i livet efter livet. Eksempelvis planlagde han sin egen bisættelse og skrev sin egen dødsannonce: ”Chr. L. er stille sovet hen”. Det eneste, han ikke kunne skrive, var hans egen dødsdato. Han var ellers ekspert i præcise datoer. I dødsannoncen kaldte han sig selv for *teateranimateur*. Det syntes han var mest dækkende, og så var det også et usædvanligt ord, så folk ville vågne op og undre sig.

Helt til det sidste var han klar til at dele ud af sin usædvanlige viden og sin særlige sans for sprog. Han erfarede hurtigt på hospice, at kontakten til det sundhedsfaglige personale blev betydelig bedre og sjovere, hvis han indsneg usædvanlige ord i det, han sagde. Så han lå der i sengen og udtænkte usædvanlige ord til den næste levende sjæl, der kom intetanende ind ad døren. Så spurgte han med et glimt i øjet: ”Ved du hvad en fisoman er?” – Til den måbende læsers orientering: En fisoman er en, som kan prutte på kommando. Før i tiden kunne en fisoman være ansat i et cirkus og have et pruttenummer, hvor der blev sat ild til prutterne. I Ingmar Bergmans film, *Fanny och Alexander* (1982) har skuespilleren Jarl Kulle i rollen som Gustav Adolf Ekdahl en scene, hvor han optræder som fisoman!

Chr. L. sov stille ”hen” d. 21. jan. 2019 – en

smuk frostnat. Præcist som han havde ønsket det, selv iscenesat og skrevet i dødsannoncen en måned tidligere. Samme år som Institut for Dramaturgi fejrer 60-års jubilæum.

*De føder en, skrævende over en grav.
Dagen blusser op et øjeblik, og så
er det nat igen .... Fremad march.
(Beckett 1963:105).*

Ser man livet i et historisk perspektiv, sådan som far gjorde det, så er livet forsvindende kort, ligesom i Becketts citat. Men i de år, som far levede, er der sket ekstremt meget i verden, også meget set i et teaterhistorisk perspektiv. Far har skrevet i og redigeret bogen *Teatrets historie* (1962), men han har også med sit helt usædvanlige virke været med til ”at skrive” teaterhistorien.

Litteratur

Teksten er skrevet i samarbejde med min søster, *Johanna Ludvigsen*, og min mor, *Silvia Hagberg*.

Afterswim. En teaterur. Dialog mellem Chr. L. og Iben Holk 2018-19. Upubliceret manuskript.

Andersen, Ingelise Vinter (red.), 1984-1988. *Et andet teaterliv*. 2 bind. Aarhus: Århus Teater Akademi.

Beckett, Samuel, 1963. *Vi venter på Godot. Slutspil. Stumspil*. Oversat til dansk af Chr. Ludvigsen. Fredensborg: Arena.

Ludvigsen, Chr., Stephan Kehler (red.), 1962. *Teatrets Historie*. Politikens Håndbøger 278. København: Politikens Forlag.

Ludvigsen, Chr., 1964. *Moderne teaterproblemer*. Berlingske Leksikonbibliotek. København: Berlingske Forlag.

Ludvigsen, Chr., 1997. *Det begyndte med Beckett – min egen teaterhistorie*. Aktuelle Teaterproblemer 42. Aarhus: Institut for Dramaturgi.

Ludvigsen, Chr., 1998. ”Veje til et Institut for Dramaturgi 1959-1973...”. 28-37 In: Andreasen, John, Chr. Eiming, Karin Jacobsen (red.). *Årsberetning 1998*. Aarhus: Institut for Dramaturgi, Århus Universitet.

Eugenios dedikation til far (*The Laboratory Spirit*, 1st
NTL International Theatre Festival and Meeting, 30
January – 4 February 2019, Odin Teatret, Holstebro,
DK)

<https://odinteatret.dk/calendar/the-laboratory-spirit-ntl-festival-meeting/> (besøgt 12. august 2019)